

Veda a etika vo vede

Doc. ThDr. Helena Hrehová, PhD.

Katedra filozofie Fakulty humanistiky, Trnavská univerzita

Úvod

V úvode prednášky o vede (v antickej terminológii *epistéme*) a etike (odvodenej od gréckeho slova *ethos*), ktorá je systematickou, univerzalizujúcou a intersubjektívnou reflexiou o morálnej skúsenosti, by som chcela vyjsť z trojuholníka, ktorý nás upozorní na základnú vzťahovosť, ktorá má počiatok v stvoriteľskom akte Boha a je archetypom každej etickej vzťahovosti na zemi.

BOH

ZEM

LUDIA

Na základe tohto pochopenia môžeme konštatovať, že etika má výsadné postavenie v medziľudských vzťahoch. Jej predmetom sú hodnotiace súdy, ktoré sa týkajú rozlišovania medzi dobrom a zlom. Etika je v tomto zmysle nadradená každej ľudskej aktivite, a teda aj vede.

Neviem či vám je známy staroveký mýtus o dvojtvárom Gianovi. V tomto mýte je opísaná zaujímavým naratívny spôsobom skepsa človeka, ktorý šíril tvrdenie, že každá veda je dvojsmyselná. Na jednej strane pomáha pri udržiavaní sociálnej prosperity, poriadku a spravodlivosti, na druhej, a zvlášť ak sa k nej pridruží pýcha, môže prispieť k moci a nadvláde jedných nad druhými.

Tento mýtus tu spomínam zámerne, pretože je v ňom veľmi mnoho aktuálnej pravdy aj pre súčasný étos. Prudký rozvoj vied a technológií, ktorý sme zaznamenali najmä v 20. storočí, a ktorý neustále pokračuje zvýšeným tempom aj v 21. storočí, nás totiž núti stále častejšie k úvahám antropologickým a geosofologickým (*gea* - zem, *sofia* - múdrosť). Veda, technika, genetické experimentácie, elektronika sú na jednej strane dobré, ak slúžia pre dobré ciele a na prospech ľudí, ale mýtus o dvojtvárom Gianovi nám prudenciálne pripomína, že môžu mať aj druhú tvár. Navyše mentalita ľudí 21. storočia, ako to napokon dokumentujú každodenné fakty, je viac pyšná, ako múdra. Odráža sa to v rôznych oblastiach ľudského života: v ekonomike, v politike, v práve, v ekológii, vo výskumoch zameraných na umelú inteligenciu alebo aj v oblasti informatiky a masmediálnej kultúry. Tradičná etika so svojimi hodnotiacimi súdmi a rozlišovaním medzi dobrom a zlom už dnes nevie zodpovedne vyriešiť niektoré veľmi komplexné problémy, ktoré priniesol prudký rozvoj modernej technológie a konzumnej kultúry a tiež problémy personálneho charakteru späté so sebaidentitou a sebaidentifikáciou.

1. Etika a veda

Súčasná spoločnosť stojí zoči-voči otázkam, ktoré neboli nikdy predtým také nástojčivé a dramatické. Mám tým na mysli výber medzi bezvýhradným rozvojom vedeckého výskumu so všetkými pozitívnymi, ale aj negatívnymi možnosťami, ktoré tento progres prináša. Stačí, ak si uvedomíme stále početnejšie genetické a klonovacie experimenty, dotýkajúce sa až osobnostnej identity, ale aj problémy späť s kontrolou metód, ktorými sa realizuje vedecký výskum. Moderný človek zabúda v bezhraničnom ošiali vlastnej všemocnosti na praktické limitácie svojich aplikácií na poli vedeckom. Táto etická krátkozrakosť až ľahostajnosť má negatívny dopad aj na medziludské vzťahy, pretože ak niekto nerešpektuje tajomstvo Boha a tajomstvo inej osoby, nemôže si vážiť ani sám seba.

Naznačené problémy volajú po urgentnom návrate k praktickej filozofii zakotvenej v antropológii a teológii. Len tak si človek dokáže vytvoriť vlastný názor na svet, ktorý ho obklopuje a len tak pochopí svoje výnimočné postavenie vo vesmíre a uvedomí si, že Zem ako dar a miesto jeho dočasného domova (oikos) treba zodpovedne chrániť. V kontinuite takejto logiky je možné porozumieť aj korektnosti využívania prírodných zdrojov, rešpektu pred kultúrnymi tradíciami iných národov, čo vedie k vyhýbaniu sa každej manipulácii s individuami a vydiieraníu ekonomicky slabších nacionalít.

V súvislosti s tým, čo som tu práve vyslovila, vyvstáva problém: kto je zodpovedný za harmonickú vzťahovosť, kto má autoritu a kompetenciu, aby predkladal, schvaľoval a stabilizoval normy korektného správania a tiež metodológií vedeckého výskumu, jeho aplikácií a potrebnej kontroly? Aktuálne otázky, samozrejme, nechcú byť anti-intelektuálne zamerané, teda naladené proti rozvoju poznania, pretože intelekt a poznanie sú veľkými hodnotami, ktoré prispievajú k pokroku ľudstva. Vedecké poznanie je univerzálnym dobrom, hodným človeka. Je to poznanie a zdokonaľovanie ľudského intelektu a veda ako taká je aj integrálnou súčasťou kultúry. Chcem však pripomenúť, že popri tejto fundamentálnej vznešenosti, ktorá vede právom prináleží, veda však nie je formou neomylného, objektívneho a ani neutrálneho poznania. Na vedu sa máme pozeráť očami kritickými. Zároveň si máme byť vedomí, že medzi **metódami vedeckého výskumu, jeho cieľmi a predpokladanou praktickou úžitkovosťou** je úzky vzťah.

Tu nejde o diskusiu ohľadne obsahu vedeckých zákonov, ale o globálny kontext, v ktorom je vedecký obsah interpretovaný. Taliansky moralista **Carlo Borasi** píše: „*Veda nie je abstraktný formalizmus, rigorózný vo svojich metódach, teda niečo odtrhnuté od každého ľudského skúmania. Naopak, javí sa stále viac iba ako časť celku finalí-*

---

¹ C. Borasi, *Scienza ed etica*, in: *Rivista di teologia morale*, roč. XXIII, č. 92, Bologna 1992, s. 496.

zovaného poznania, ktoré je ľudskou požiadavkou v zmysle všeobecnom a univerzálnom.¹

Veda ako ovocie zázračnej tvorivosti človeka je pozitívnym darom. Dokumentuje ľudskú históriu a svedčí o harmónii syntetickej jednoty medzi: **realitou ľudských možností** a **večnou Pravdou**. V širšom slova zmysle je súhrnom všetkých činností a výsledkov v oblasti poznania, ktoré má svoje špecifické metódy na overenie racionálnych tvrdení.

2. Veda ako povolanie

Nemecký ekonóm a sociológ **Max Weber** (1864 – 1920) vo svojom diele *Intelektuálna práca ako povolanie* sa pýta na význam vedy a dáva ju do súvislosti s povolaním, tvrdiac, že: „...*by mala byť prostriedkom na dosiahnutie pravého bytia, pravého umenia, pravej prirodzenosti, pravého Boha, pravého šťastia*.“² M. Weber však po týchto aspiráciách predostiera aj slová **Leva Nikolajeviča Tolstého** o tom, že: „*Veda je absurdná, pretože neodpovedá dostatočne na otázky pre nás najdôležitejšie: čo máme robiť a ako máme žiť?*“ Na základe týchto dvoch reflexií potom Weber konštatuje: „*Fakt, že nám neodpovedá na tieto otázky, je absolútne nepopierateľný*.“³

Neskôr aj **Edmund Husserl** vo svojej knihe *Kríza európskych vied* a potom aj **Ludwig Wittgenstein** v knihe *Logicko-filozofický traktát* zdieľajú podobný názor. Väčšina filozofov sa zhodne na tom, že veda neponúka odpovede na metafyzické otázky, pretože tieto sa nedajú logicky abstrahovať. K tejto pravde sa dopracoval už **David Hume**, keď potvrdil, že z vedy nemožno logicky abstrahovať ani gram morálky. Veda, aby mohla existovať, potrebuje metafyziku a etiku. Metafyzické a etické predpoklady vytvárajú zázemie pre nezávislú realitu prítomnú v našej myslí, ktorá je usporiadaná a pochopiteľná ako dobro a umožňuje kontinuitu dobra.

Známy nemecký fyzik **Albert Einstein** (1879 – 1955) napísal: „*Veda môže prijať iba to, čo je, ale nie to, čo by malo byť. Mimo jej skúmania zostávajú aj úsudky o hodnote a ľudských skutkoch. Tu niekde je príčina konfliktu medzi náboženstvom a vedou*.“⁴ Podľa Einsteina veda a náboženstvo sú pre seba jasne vymedzené jedna druhou. A tak podľa neho „*Vedu vytvárajú iba tí, ktorí sú integrálne presvedčení o svojich aspiráciách zoči-voči pravde a pochopeniu. Prameň tejto mienky sa ale rodí vo sfére náboženskej, ku ktorej patrí aj viera v možnosť, že platné normy existenčného sveta sú racionálne, teda po-*

---

² M. Weber, *Il lavoro intellettuale come professione*, Einaudi, Torino 1967, s. 25.

³ Tamže, s. 25.

⁴ A. Einstein, *Scienza e religione*, in: *Pensieri degli anni difficili*, trad. it., Boringhieri, Torino 1965, s. 134.

⁵ Tamže, s. 134 – 135.

*chopiteľné rozumom.*⁶ Einstein dokonca tvrdil: „*Neviem si predstaviť skutočného vedca bez hlbokej viery. Túto situáciu možno vyjadriť obrazom, že veda bez náboženstva je chromá a náboženstvo bez vedy je slepé.*“⁶ S pomocou fyzických teórií človek odjakživa hľadal – prostredníctvom pozorovaných faktov – spôsob ako pochopiť a usporiadať svet svojich citlivých vnemov a zároveň dychtil po tom, aby pozorované javy vystihli koncept reality. Bez presvedčenia, že cez teoretické konštrukcie je možné popísať realitu, ako aj bez presvedčenia intímnej harmónie nášho sveta by sme vlastne ani nemohli hovoriť o vede. Toto presvedčenie je, a vždy bude, podstatným motívom každého vedeckého výskumu.

Vzťah medzi metafyzikou a vedou sa usilovali vysvetliť mnohí filozofi ako napr. francúzsky filozof ruského pôvodu **Alexander Koyré** (1892 – 1964) a tiež tzv. filozofi vedy: maďarský filozof **Imre Lakatoš** (1922 – 1974), žijúci od roku 1958 vo Veľkej Británii, rakúsky filozof **Karl R. Popper** (1902 – 1994) po roku 1945 tiež žijúci vo Veľkej Británii a americký historik vedy a filozof **Thomas S. Kuhn** (1922 – 1996). Spomenutí filozofi dospeli k presvedčeniu, že vedu predchádza istý etický výber ako výber hodnoty poznania. Veda kladie možný imperatív, ktorý prikazuje vyťažiť z poznania stále viac, teda kvalitatívne lepšie poznanie. Filozofi tým chceli povedať, že nestačí hľadať na svet iba racionálnymi očami **Galilea**, aby sme mu rozumeli, ale je potrebné pozeráť sa na svet aj očami kontemplatívnymi, teda tak, ako naň hľadeli **sv. František z Assisi** alebo **Hans Urs von Balthasar**.

Veda, ak si chce naozaj zachovať svoj racionálno-kritický status, predpokladá etiku, ktorej subjektom je osoba racionálna, slobodná, zodpovedná, dialogická, sebakritická a otvorená pre spoluprácu s inými. Len ak sú splnené tieto predpoklady, môžeme hovoriť o niekom ako o vedeckej autorite, ktorá sa usiluje o realizáciu ideálu pravdy. Karl Popper tvrdil, že: „*Princípy, ktoré sú v základoch každej racionálnej diskusie, to znamená každej diskusie, ktorá sa dáva do služieb hľadania pravdy, sú vlastne etické princípy a podľa neho ide o tri princípy, ktoré je potrebné mať na zreteli:*

1. *princíp omylnosti (ide tu o uvedomenie si faktov, že ja môžem schybiť a niekto iný môže mať pravdu, ale môžeme byť v omyle aj obidvaja);*

2. *princíp racionálnej diskusie (hľadá sa ním spôsob ako viesť čo najviac odosobnené kritické úvahy za alebo proti niektorým teóriám);*

3. *princíp priblíženia sa k pravde (prostredníctvom objektívnych vedeckých tvrdení a dialogických diskusií sa takmer vždy približuje-*

---

⁶ Tamže, s. 135.

⁷ K. Popper, *Duldsamkeit und intellektuelle Verantwortlichkeit*, in: *Auf der Suche nach einer besseren Welt*, Piper, München 1984, s. 225.

me k pravde, čo je predpokladom lepšieho pochopenia vecí, hoci neprídeme až po úplnú zhodu.)“⁷

K. R. Popper zdôraznil, že všetky tri princípy sú princípmi epistemologickými a zároveň etickými. Vyjadrujú medziiným prijatie druhého, teda toleranciu. Ak sa chceme naučiť niečo od iných – za účelom hľadania pravdy – musíme sa nielen vzájomne tolerovať, ale aj poznávať a rešpektovať. Aj preto podľa Poppera: *„Podstatná jednota a rovnosť práv všetkých ľudí sú predpokladom našej ochoty diskutovať racionálnym spôsobom.“⁸*

Sloboda je v tomto zmysle pre vedu tým, čím je vzduch pre živočíchy. Na jednej strane je pravdou, že ak absentuje sloboda, veda živorí a postupne umiera, ale na strane druhej nemôžeme povedať, že táto sloboda je skutočne bezlimitová vo svojich etických aplikáciách *a posteriori*. Spomeňme si len napr. na Hirošimu a Nagasaki z roku 1945 alebo na ukrajinský Černobyl z 80. rokov. Dôsledky niektorých vedeckých výskumov nemožno predvídať do ďalej budúcnosti. Tu obyčajne stojíme pred dilemou: čo, ak... alebo aj istým rizikom pre človeka. V súčasnosti sa veľa diskutuje o etike klonovacích experimentov, o manipulácii s ľudskými embryami, o farmakologických výskumoch, pri ktorých sa obetujú zvieratá v prospech človeka alebo zmrazené ľudské embryá v prospech chorých ľudí. Pokusy so zvieratmi sa dajú ospravedlniť, hoci aj tu narážame na hodnotový konflikt, ktorý je v opozícii s harmóniou v prírode a stavia nás pred etický rozmer súcitu so živými tvormi, ale pokusy s embryami, ktorým bolo vzaté právo narodiť sa, hoci by sme to chceli ospravedlniť aj sebaobetou v prospech už žijúcich ľudí, je nemorálne, pretože boli pozbavené slobodnej vôle.

3. Etické kritériá vedy

Povedali sme si, že existujú isté kritériá, ktoré sú predpokladom vedy. Žiada sa však povedať, že existujú aj kritériá hodnôt, ako napr. pravda, približovanie sa k pravde, zdôraznenia a upresnenia a tiež aj profesionálna etika vedca, medzi ktoré patrí napr. intelektuálna čestnosť, pohotovosť rozpoznať vlastné omyly, rozhodnutie zaujať kritický postoj voči všetkému a napokon aj úprimná spolupráca. Čím viac veda rozširuje svoje možnosti, tým urgentnejšia je etická zodpovednosť, ale práve tu stojíme pred veľkou disproporciou. Naskytá sa však otázka: za čo má byť zodpovedná veda?

Spomínaný maďarský filozof Imre Lakatoš tvrdí, že *„Veda nakoľko je vedou, nemá žiadnu sociálnu zodpovednosť. Naopak, je to spoločnosť, ktorá má zodpovednosť za vedu v zmysle podporovania nezau-*

⁸ Tamže, s. 226.

⁹ I. Lakatoš, *The Social Responsibility of Scienze*, in: *Philosophical Papers*, vol. 2, Cambridge 1978, s. 258.

*jatej vedeckej tradície, v jej apolitickosti a v snahách dovoliť vede hľadať pravdu spôsobom vopred determinovaným.*⁴⁹

Veda je predmetom činnosti vedcov. Nie veda, ale vedci majú ako občania zodpovednosť voči iným občanom a majú dbať na to, aby bola veda aplikovaná na správne sociálne a politické ciele. Ďalšou vecou, ktorú chcem veľmi zdôrazniť je, že veda môže rozpoznať chybu a omyl, ale veda nepozná hriech a jeho súvis so zlom. Podmetom, ktorý hreší, je človek. Je to on, kto zle aplikuje vedu, zavádza chybnú technológiu, tajne koná alebo zneužíva výskum, a tým spôsobuje zlo. Človek hreší nie preto, že je svojím povoláním vedec, ale preto, že nerešpektuje hodnoty a veľkú hodnotnosť osôb a živých stvorení (bioetické problémy) alebo narúša rovnováhu prostredia (ekologické problémy), zabúdajúc na to, že všetko na zemi je darom. Dobro a zlo sú reality, ktoré prechádzajú srdcom racionálneho človeka. Dobro a zlo nie sú problémami vedekými, ale výsostne etickými. Obyčajne nezdôrazňujeme, že morálka musí byť aj vedecká, ale skutočná veda nemôže byť nemorálna.

Ide tu o dialogické prelínanie, z ktorého možno vydedukovať, že morálka je pre vedu imperatívom, ktorý sa vzťahuje a prenáša na vedca v tom zmysle, že jeho konanie nemá oponovať morálke. Človek má odolávať každému zlu, pretože je zodpovedný za vzrast dobra. Takéto správanie závisí od vedca, ktorý sa dennodenne rozhoduje medzi dobrom a zlom so zreteľom na posledný cieľ.

V závere tejto tretej časti by som chcela podčiarknuť fakt, že vďaka vede sa dozvedáme a vieme o mnohých veciach, ale iba vďaka etike tieto veci aj hodnotíme. A tu sa už dostávame k rozlíšeniu medzi: **faktami a hodnotami**. Rozum môže určiť a aj meniť prostriedky na dosiahnutie vytýčených cieľov. Rozum nám hovorí, že isté ciele sú nezrealizovateľné alebo nás privádzajú k poznaniu, že realizácia nejakej hodnoty by nás priviedla k prevráteniu dobrého cieľa. Vďaka rozumu možno odstrániť aj isté nezrovnalosti, ktoré závisia od našich postojov viery a racionálnych analýz pri riešení etických problémov.

4. Niet skutočnej vedy bez svedomia

Táto konštatácia je pravdou, ktorá nám môže poslúžiť ako východisko z tzv. krízy kultúry. Tým sa vlastne posúvame do prostredia morálky, bez ktorej sa nemôže zaobiť žiadna ľudská spoločnosť. Právo a sloboda vo vedeckom výskume má aj druhú tvár, ktorá ráta s povinnosťami človeka, ktorý má svedomie, teda prirodzený zákon v sebe. Prostredníctvom tohto prirodzeného zákona je možné finalizovať vedecký výskum pre dobro ľudstva, a to nielen zodpovedne, ale aj spoluzodpovedne.

Každý ľudský skutok na zemi má hodnotu, ak mu predchádza dobrá idea a morálno-etický poriadok vo vzťahu k Bohu, k iným ľuďom a svetu. Kritériom kvality je tu dobro, ktoré odzrkadľuje pochopenie pravdy.

Morálno-etický poriadok nás vždy upozorňuje na konkrétne živé tváre. Bez týchto konkrétnych živých tvári by morálka a ani veda nemali žiaden zmysel ani význam. Veda je pre človeka vzhľadom na jeho rozumnosť a morálnosť povinnosťou vyplývajúcou zo svedomia. Schizma medzi **osobou a tvárou**, medzi **rozumom a vierou** a medzi **vedou a zodpovednosťou** je skutočnou tragédiou našich čias a našej postmodernej moderny. Ľudia všetkých čias potrebujú tváre iných osôb, pretože tvár je fascinujúcim zrkadlom, ktoré odráža lásku a volá po spoločensťve. Rozum, pretože je limitovaný, potrebuje vieru a skutočná veda predpokladá nielen slobodu, ale aj zodpovednosť a spoluzodpovednosť vedca s morálnou tvárou.

Veda nie je duchovne a ani materiálne indiferentná. Svedčia o tom mnohé dejinné konflikty medzi vedou a náboženstvom, ktoré sú v pozadí známych prípadov **Galileo**, **Kopernik**, **Teilhard de Chardin**. Galileo vedel, na rozdiel od svojich inkvizítorov, že rozum je autonómny voči viere. On pochopil, že veda sa usiluje dať človeku odpoveď na to ako funguje vesmír a viera mu osvetľuje cestu do neba. Jeho presvedčenie, že nie Zem, ktorá sa točí, ale slnko je centrom sveta, bolo na jednej strane skalopevné a na druhej nebezpečné pre jeho osobný život. Tieto dejinné konflikty mali a majú význam predovšetkým pre to, aby si ľudia spomenuli na to, že tak ako veda má právo na slobodný výskum, tak morálna kultúra má právo zvažovať nové myšlienky a kontrolovať skutky.

Úlohou vedeckej didaktiky je učiť prísnej logickosti, autokritike, schopnej rozpoznať subjektívne omyly, reflexívnej korektnosti a uvedomelej personálnosti. O zvieratách môžeme s istotou povedať, že veľmi často schybia, pretože to, čo sme ich naučili nie je tvorivo uvedomelé, ale mechanicky naučené. Aj o ľuďoch napokon platí známy aforizmus: *errare humanum est*. Podstatný rozdiel medzi prvými a druhými je v tom, že zvieratá nerobia uvedomelý pokrok, človek, naopak, sa usiluje a často aj veľmi systematicky o nápravu svojich chýb a omylov a trápi sa pre ne.

Výnimkou sú snád' iba ľudia pyšní a netolerantní, dogmaticky zafixovaní vo svojich ideách, neprijímajúci kontradikciu, pretože tvrdohlavo a zo zásady odmietajú každý omyl. Takíto ľudia sa správajú tak ako lekár, ktorý pre správnosť svojej diagnózy, obetuje pacienta.

Veda fakticky už od novoveku pravidelne zobúdzala etiku. Vedec, ktorý bol spočiatku jedinečnou osobnosťou a zväčša aj osamotenou, ktorý sa bál zverejniť svoje výsledky, ak si nebol úplne istý, sa postupne pretransformoval na iný obraz. Dokonca aj samostatný výskum nahradila verejná a medializovaná tímová práca niekoľkých špecialistov. Dnes môžeme povedať, že naše vedecké poznatky rastú zo dňa na deň, čo je na jednej strane vysoko pozitívne, ale na strane druhej sú podmiernené pluralitou informácií, ktorá vedie k strate jednoty chápania, pretože každý sa pozerá zo svojho uhla pohľadu, ovplyvneného relatívnosťou kompetencií.

5. Veda a jej etické východiská tvárou v tvár novým problémom

Súčasná veda a predovšetkým vedec *in persona* stojí zoči voči novým problémom, ktoré ho nútia – či chce alebo nie pod tlakom svedomia – vyvodzovať osobnú zodpovednosť za aktívnu participáciu v sociálnej sfére. Súčasní vedci vytrvalo bránia autonómnosť vedeckého výskumu a zároveň si uvedomujú aktuálny neradostný stav a spôsobené škody na spoločnom oikos.

Uvedenie si dvoch tvári vedy a globálnych premien pod vplyvom industrie spôsobili, že na konci 20. storočia vznikli silné hnutia zamerané proti technologickému pokroku až po extrémny fundamentalizmus zelených, ktorí sa intenzívne angažujú proti plánovaným industriálnym zónam v blízkosti zabývaných lokalít, proti smogu a stále viac hroziacej kontaminácii vody a pôdy. Táto situácia vyžaduje pomoc vedy a vedcov pri odstraňovaní spôsobených škôd.

Naša doba a zdevastované životné prostredie vyžaduje kritické analýzy všetkých pokusov o ďalšie zlepšenia kondícií života, ktorým chýba zdravý odstup a dlhodobé koncepcie zachovať krásy zeme aj pre budúce generácie. Nikdy nebolo a ani nebude (v dôsledku prvotného hriechu) jednoduché stabilizovať rovnováhu medzi: človekom – životom – a prírodou. Konzumná kultúra nám navyše príliš silno vtlačila pocit, že keďže žijeme iba raz, treba si dožiť hojnosť všetkého, čo ponúka život. Táto egoistická filozofia sa v praxi súčasných trendov odráža tak, akoby sme už naozaj dobiehali do poslednej stanice. Zachrániť nás môže iba radikálny spôsob zodpovedného života, úprimný altruizmus a štedrosť voči budúcim generáciám.

6. Etika a filozofia vedy

Existuje spôsob ako osvetliť problémy a dilemy súčasných intelektuálov, ktoré sa dlhodobo kumulovali v prostredí napätia medzi **morálnou filozofiou a filozofiou vedy**? Salvatore Veca¹⁰ tvrdí, že existuje, ale nemožno ich oddeliť od filozofických úvah o pokroku, ktorý dominuje vo filozofickom výskume.

- Filozofické úvahy by mali vychádzať z poznania pokroku. Závisí iba od nás, nakoľko sme zainteresovaní absorbovať zo života kolektívu a zo sociálnej praxe pozitívne hodnoty a aké normy a kritériá si osvojíme;
- Osvojenie hodnôt a kritérií závisí od osobných schopností a pokroku v oblasti vedy a technológie;
- Tretí spôsob sa zakladá na prirodzenom konaní podľa svedomia bez ohľadu na všeobecný pokrok v spoločnosti;

---

¹⁰ S. Veca, *Etica e filosofia della scienza*, in: *Filosofia della scienza e problemi etici*, Ed. Borla, Roma 1993, s. 65 – 73, porov. s. 69 – 72.

- Štvrtý spôsob sa opiera o úvahy niektorých filozofov a politikov, ktorí potvrdili možnosť identifikácie kritérií s dimenziou determinácie hodnôt, ktoré určia istý bod ako nadradený iným v prípade konfliktu;
- Piaty spôsob vychádza z reflexií o práve. Právo má minimalizovať možné napätia a konflikty v spoločnosti;
- Šiesty spôsob zdôrazňuje reflexívnu otvorenú komunitu, ktorá odpovedá na pokrok a na problémy pričom má na zreteli dobro, hodnoty a spravodlivosť. Má sa pritom dbať na vzťah medzi sociálnym a morálnym, pretože v praxi často dominuje vplyvný lobing a následne po ňom korupcia. Stačí iba nájsť si vhodných etikov a teológov, ktorí sú ochotní na kompromisy a pravda, dobro, hodnoty, spravodlivosť môžu byť pokrivené.

Morálni filozofi by preto mali byť schopní projektovať, modifikovať, spájať, zachovávať rôznosť modelov dobrého života a modelov ľudskosti so zreteľom na pravdu, ktorá zviditeľňuje dobro.

Napätie medzi vedou a etikou má korene v ľudských vlastnostiach, ktoré sú vznešené a zároveň ohrozované pokušeniami, čo vyplýva z antinómií medzi telom a rozumovou potencialitou, medzi materiou a duchom.

Morálna filozofia a etické normy zostanú nenaplnené, dokiaľ nebudeme schopní ovládať vlastnú vôľu a cez ňu kritériá, princípy a hodnoty, aby sme zhodnotili vlastné správanie, inštitúciu, vedecký výskum, subjektívnu morálnu skúsenosť a praktické skutky.

Záver

Etika a veda sprevádzajú ľudí všetkých čias. Etika kontroluje, hodnotí a vytvára záväzné kritériá pre vedu a veda provokuje, stimuluje a vytvára priestor pre širokú diskusiu a dialóg, ktoré posúvajú morálnu skúsenosť – od humanum k sanctum. Toto je cieľ hodný človeka, ktorým sa poznanie nielen rozširuje, ale aj usiluje o zachovanie morálnej tváre.

Literatúra

- [1] C. Borasi, *Scienza ed etica*, in: *Rivista di teologia morale*, roč. XXIII, č. 92, Bologna 1992.
- [2] A. Einstein, *Scienza e religione*, in: *Pensieri degli anni difficili*, trad. ital., Boringhieri, Torino 1965.
- [3] I. Lakatoš, *The Social Responsibility of Scienze*, in: *Philosophical Papers*, vol. 2, Cambridge 1978.
- [4] K. R. Popper, *Duldsamkeit und intellektuelle Verantwortlichkeit*, in: *Auf der Suche nach einer besseren Welt*, Piper, München 1984.
- [5] S. Veca, *Etica e filosofia della scienza*, in: *Filosofia della scienza e problemi etici*, Rd. Borla, Roma 1993.